

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil maxsus son

*Toshkent davlat yuridik universiteti
Ma'muriy va moliya huquqi kafedrası professori, yuridik fanlar doktori
Li Adik Aleksandrovichning 80 yosh yubileyiga bag'ishlanadi.*

VOLUME 5 / SPECIAL ISSUE / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.SI

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Mustafayev,
Y. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvaliyeva,
Y. Mahmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma

№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 9-dekabrda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 13
Adadi: 100. Buyurtma: № 199.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY'ATI

BOSH MUHARRIR

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI

J. Blum – Amerika Qo'shma Shtatlarining Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (AQSh)

M. Vishovaty – Polshaning Gdansk universiteti professori (Polsha)

M. Hayat – Muhammadiyah Malang universiteti o'qituvchisi (Indoneziya)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha birinchi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

A. Yakubov – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro hamkorlik va uzluksiz ta'lim bo'yicha prorektor, yuridik fanlar doktori, dotsent

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputati, yuridik fanlar doktori, professor

S. Yusupov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ma'muriy va moliya huquqi kafedrasini mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

E. Egamberdiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik huquqi kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

Sh. Ismoilov – Toshkent davlat yuridik universiteti Mehnat huquqi kafedrasini mudiri, yuridik fanlar doktori, dotsent

G. Uzakova – Toshkent davlat yuridik universiteti Ekologiya huquqi kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

G. Yo'ldasheva – Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro huquq va inson huquqlari kafedrasini professori, yuridik fanlar doktori

A. Yo'ldoshev – Toshkent davlat yuridik universiteti Konstitutsiyaviy huquq kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar doktori

R. Altiev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasini professori v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

S. Oripov – Toshkent davlat agrar universiteti Huquqshunoslik kafedrasini dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

F. Hamdamova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti Xalqaro huquq va ommaviy huquq fanlari kafedrasini dotsenti v.b., yuridik fanlar doktori

D. So'fiyeva – Toshkent davlat yuridik universiteti Davlat va huquq nazariyasi kafedrasini katta o'qituvchisi, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Umumta'lim fanlar va madaniyat kafedrasini dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Мустафаев,
Е. Ярмолик,
Э. Шарипов,
К. Абдувалиева,
Й. Махмудов,
М. Шарифова,
Ш. Бекназарова

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387.

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
09.12.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 13. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 199.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент,
ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – профессор юридической школы Бостонского колледжа (Бостон, США), доктор юридических наук

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

М. Хаят – преподаватель Университета Мухаммадия Маланг (Индонезия)

А. Хошимхонов – первый проректор по делам молодёжи и духовно-просветительской работе Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

А. Якубов – проректор по международным связям и дополнительному образованию Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

М. Ахмедшаева – профессор кафедры теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Х. Хайитов – депутат Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Юсупов – заведующий кафедрой административного и финансового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

Э. Эгамбердиев – доцент кафедры гражданского права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии (PhD) по юридическим наукам

Ш. Исмоилов – заведующий кафедрой трудового права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, доцент

Г. Узакова – профессор кафедры экологического права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Г. Юлдашева – профессор кафедры международного права и прав человека Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

А. Юлдашев – доцент кафедры конституционного права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Р. Алтиев – и.о. профессора кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии (PhD) по юридическим наукам

М. Курбанов – и.о. профессора кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии (PhD) по юридическим наукам

С. Орипов – доцент кафедры права Ташкентского государственного аграрного университета, доктор философии (PhD) по юридическим наукам

Ф. Хамдамова – и.о. доцента кафедры международного и публичного права Университета мировой экономики и дипломатии, доктор юридических наук

Д. Суфиева – старший преподаватель кафедры теории государства и права Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии (PhD) по юридическим наукам

Р. Кучкаров – доцент кафедры общеобразовательных дисциплин и культуры Ташкентского государственного юридического университета, кандидат филологических наук

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Mustafaev,
E. Yarmolik,
E. Sharipov,
K. Abduvalieva,
Y. Makhmudov,
M. Sharifova,
Sh. Beknazarova

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 09.12.2025.

Paper size: A4. Cond.p.f: 13.

Units: 100. Order: № 199.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Z. Esanova – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department at Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature at Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

M. Hayat – Lecturer of the University of Muhammadiyah Malang (Indonesia)

A. Khoshimkhonov – First Deputy Rector for Youth Affairs and Spiritual and Educational Affairs of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

A. Yakubov – Deputy Rector for International Relations and Further Education of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

M. Akhmedshaeva – Professor of the Department of Theory of State and Law at Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

Kh. Khayitov – Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Yusupov – Head of the Department of Administrative and Financial Law at Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

E. Egamberdiev – Associate Professor of the Department of Civil Law at Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Sh. Ismoilov – Head of the Department of Labor Law at Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Associate Professor

G. Uzakova – Professor of the Department of Environmental Law at Tashkent State University of Law, Doctor of Law

G. Yuldasheva – Professor of the Department of International Law and Human Rights at Tashkent State University of Law, Doctor of Law

A. Yuldoshev – Associate Professor of the Department of Constitutional Law at Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Altiev – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption at Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

M. Kurbanov – Acting Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption at Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

S. Oripov – Associate Professor of the Department of Law at Tashkent State Agrarian University, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

F. Hamdamova – Acting Associate Professor of the Department of International Law and Public Law at the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law

D. Sufiyeva – Senior Lecturer of the Department of Theory of State and Law at Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

R. Kuchkarov – Associate Professor of the Department of General Sciences and Culture at Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

8 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**

Raqamlashtirish sharoitida davlatning moliyaviy funksiyasi rivojining ayrim nazariy-huquqiy masalalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

16 **YUSUPOV SARDORBЕК BAXODIROVICH**

Budjet jarayonida davlat va nodavlat organlarining ishtiroki

23 **LI ADIK ALEKSANDROVICH**

Tadbirkorlik faoliyati sohasida davlatning moliyaviy siyosati

32 **JURAYEV SHERZOD YULDASHEVICH**

O'zbekiston Respublikasida aholi bandligini moliyaviy-huquqiy tartibga solish masalalari

39 **G'OZIYEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**

O'zbekistonda oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik bazasining rivojlanish tendensiyalari

54 **SAMIGDJANOV FAZLIDDIN RAFKATOVICH**

"Budjet jarayoni" tushunchasi, uning xususiyatlari va bosqichlari

61 **AVEZOVA ELEONORA PARAXATOVNA**

Xalqaro standartlar va ularning O'zbekiston moliyaviy tizimiga integratsiyasi

71 **AXROROV ADXAMJON ASRORKUL O'G'LI**

Ekologiya sohasida maxsus vakolatli respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatining ilmiy-nazariy asoslari: prinsiplari va metodlari

78 **GANIYEV BOXODIR RUSTAM O'G'LI**

O'zbekiston Respublikasida kriptovalyuta sohasidagi faoliyatni tartibga solish

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

84 **RAXMONOV OTABEK QO'CHQOR O'G'LI**

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvning tushunchasi va mohiyati huquqiy toifa sifatida

91 **JURAYEVA ASAL BAXTIYEVNA, ABDIRAXIMOV ISLOMJON ILXOMJON O'G'LI**

Germaniya va O'zbekiston xalqaro tijorat arbitrajlarida korporativ nizolarni hal etish: qiyosiy huquqiy tahlil

12.00.06 – TABIIY RESURSLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

100 **NARZULLAYEV OLIM XOLMAMATOVICH**

Biologik xilma-xillikni muhofaza qilishning ekologik-huquqiy asoslari

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА.
ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

8 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Отдельные теоретико-правовые вопросы развития финансовой функции государства в условиях цифровизации

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

16 ЮСУПОВ САРДОРБЕК БАХОДИРОВИЧ

Участие государственных и негосударственных органов в бюджетном процессе

23 ЛИ АДИК АЛЕКСАНДРОВИЧ

Государственная финансовая политика в сфере предпринимательской деятельности

32 ЖУРАЕВ ШЕРЗОД ЮЛДАШЕВИЧ

Финансово-правовое регулирование занятости в Республике Узбекистан

39 ГОЗИЕВ КОЗИМБЕК ЖОВЛОНБЕКОВИЧ

Тенденции развития законодательной базы, регулирующей деятельность высших образовательных организаций в Узбекистане

54 САМИГДЖАНОВ ФАЗЛИДДИН РАФКАТОВИЧ

Понятие бюджетного процесса, его особенности и этапы

61 АВЕЗОВА ЭЛЕОНОРА ПАРАХАТОВНА

Международные стандарты и их интеграция в финансовую систему Узбекистана

71 АХРОРОВ АДХАМЖОН АСРОРКУЛ УГЛИ

Научно-теоретические основы деятельности специально уполномоченных республиканских органов исполнительной власти в сфере экологии: принципы и методы

78 ГАНИЕВ БОХОДИР РУСТАМ УГЛИ

Регулирование деятельности в сфере криптовалют в Республике Узбекистан

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО.
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

84 РАХМОНОВ ОТАБЕК КУЧКОР УГЛИ

Понятие и сущность корпоративного управления в акционерных обществах как юридической категории

91 ЖУРАЕВА АСАЛ БАХТИЕВНА, АБДИРАХИМОВ ИСЛОМЖОН ИЛХОМЖОН УГЛИ

Разрешение корпоративных споров в международном коммерческом арбитраже в Германии и Узбекистане: сравнительно-правовой анализ

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО.
ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

100 НАРЗУЛЛАЕВ ОЛИМ ХОЛМАМАТОВИЧ

Экологико-правовые основы сохранения биологического разнообразия

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

8 **AKHMEDSHAEVA MAVLYUDA AKHATOVNA**

Some theoretical and legal issues of the development of the financial function of the state in the conditions of digitalization

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

16 **YUSUPOV SARDORBЕК BAKHODIROVICH**

Participation of state and non-state bodies in the budget process

23 **LI ADIK ALEKSANDROVICH**

State financial policy in the sphere of entrepreneurial activity

32 **JURAEV SHERZOD YULDASHEVICH**

Financial and legal regulation in the sphere of employment of the population in Republic of Uzbekistan

39 **GOZIEV KOZIMBEK JOVLONBEKOVICH**

Administrative and legal aspects of the development of the field of higher education until 2030 during the period of administrative reforms

54 **SAMIDJANOV FAZLIDDIN RAFKATOVICH**

The concept of the budget process, its characteristics and stages

61 **AVEZOVA ELEONORA PARAKHATOVNA**

International standards and their integration into the financial system of Uzbekistan

71 **AKHROROV ADKHAMJON ASRORKUL UGLI**

Scientific and theoretical foundations of the activities of specially authorized republican executive authorities in the field of ecology: principles and methods

78 **GANIEV BOKHODIR RUSTAM UGLI**

Regulation of cryptocurrency activities in the Republic of Uzbekistan

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

84 **RAXMONOV OTABEK KUCHKOR UGLI**

The concept and essence of corporate governance in joint stock companies as a legal category

91 **JURAEVA ASAL BAKHTIEVNA, ABDIRAKHIMOV ISLOMJOH ILKHOMJOH UGLI**

Resolution of corporate disputes in international commercial arbitration in Germany and Uzbekistan: a comparative legal analysis

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

100 **NARZULLAEV OLIM KHOLMAMATOVICH**

Ecological and legal basis of biological diversity conservation

Kelib tushgan / Получено / Received: 15.10.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 19.11.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 09.12.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.SI/VQBD9144

UDC: 342.9:378.1(045)(575.1)

O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM TASHKILOTLARI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLUVCHI QONUNCHILIK BAZASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

G'oziyev Kozimbek Jovlonbekovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Ma'muriy va moliya huquqi kafedrası dotsenti v.b.,

yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori

ORCID: 0000-0002-8093-7332

e-mail: kozim@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda olib borilayotgan ma'muriy islohotlarning bir qismi bo'lgan oliy ta'limni 2030-yilga qadar rivojlantirish masalalari ko'rib chiqildi, milliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari hamda statistik ma'lumotlar, ma'muriy islohotlarning mazmun-mohiyati, boshqaruvni amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilindi. Milliy qonunchilikni o'rganish barobarida oliy ta'lim tashkilotlarining rivojlanishi, davlatning bu sohada o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalariga erishish yo'lidagi qilinishi lozim bo'lgan masalalar yoritib berildi. Shuningdek, axborot va raqamlashtirish asrida oliy ta'lim sohasini tashkil etish va boshqaruvini takomillashtirish, davlat organlari bilan oliy ta'lim tashkilotlarining o'zaro munosabatini tartibga solish hamda muvofiqlashtirish holatlari tahlil etildi. Davlat va nodavlat oliy ta'lim tashkilotlariga taqdim etilgan preferensiyalarning o'zaro nisbati o'rganildi. Xorijiy tajriba asosida boshqaruvni tashkil etish masalasi ko'tarilib, qiyoslash usullaridan foydalangan holda umumiylik, o'xshashlik va o'ziga xosliklar o'rganildi, tegishli xulosalar chiqarilib, kelgusida amalga oshirilishi lozim bo'lgan ilmiy-tadqiqot ishlari yo'nalishlari haqida taklif-tavsiyalar bildirildi. Shuningdek, davlat-xususiy sherikchilik munosabatlariga e'tibor qaratgan holda oliy ta'lim tashkilotlarining ichki va tashqi boshqaruvi sohasidagi ayrim jihatlari tahlil qilinib, ta'lim xablarini yaratishning ijobiy holatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, ma'muriy islohotlar, boshqaruv, raqamlashtirish, moliyaviy erkinlik, akademik mustaqillik, tashkilot

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ БАЗЫ, РЕГУЛИРУЮЩЕЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЫСШИХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ

Гозиев Козимбек Жовлонбекович,

доктор философии (PhD) по юридическим наукам,

и. о. доцента кафедры «Административное и финансовое право»

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В настоящей статье рассмотрены вопросы развития высшего образования до 2030 года, являющиеся частью проводимых в нашей стране административных реформ. На основе научных трудов отечественных и зарубежных исследователей, а также статистических данных проанализированы содержание и сущность административных

преобразований, особенности осуществления управления в данной сфере. Наряду с изучением национального законодательства освещены вопросы развития высших образовательных организаций, а также задачи, поставленные государством и необходимые меры для достижения определённых целей в данной области. В статье также исследованы процессы совершенствования организации и управления сферой высшего образования в эпоху информации и цифровизации, вопросы регулирования и координации взаимодействия государственных органов и высших образовательных организаций. Изучено соотношение предоставленных государственным и негосударственным высшим образовательным организациям преференций. На основе зарубежного опыта рассмотрены вопросы организации управления, при этом с применением сравнительных методов выявлены общие черты, сходства и особенности; сформулированы соответствующие выводы и предложения относительно направлений научно-исследовательских работ, которые необходимо осуществить в будущем. Кроме того, уделено внимание отношениям государственно-частного партнёрства: проанализированы отдельные аспекты внутреннего и внешнего управления высшими образовательными организациями, а также раскрыты позитивные стороны создания образовательных хабов.

Ключевые слова: высшее образование, административные реформы, управление, цифровизация, финансовая свобода, академическая независимость, организация

ADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FIELD OF HIGHER EDUCATION UNTIL 2030 DURING THE PERIOD OF ADMINISTRATIVE REFORMS

Goziev Kozimbek Jovlonbekovich,

Acting Associate Professor at
the Department of Administrative and Financial Law,
Tashkent State University of Law
Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Abstract. In this article, the issues of the development of higher education until 2030, which is a part of the ongoing administrative reforms in our country, the scientific works of national and foreign scientists and the analysis of statistical data, the essence of the administrative reforms, and the specific features of the implementation of management are analyzed. Along with the study of the national legislation, the development of higher education organizations and the issues that should be done in order to achieve the goals and tasks set by the state in this field were highlighted. Also, cases of improving the organizational and management of higher education in the age of information and digitization, regulation, and coordination of interaction between state bodies and higher education organizations were analyzed. The issue of management organization based on foreign experience was raised, commonalities, similarities, and peculiarities were studied using comparative methods, relevant conclusions were drawn, and suggestions were made about the directions of scientific research work to be carried out in the future. Also, some aspects of internal and external management of higher education organizations are analyzed with a focus on public-private partnership relations, as well as positive cases of educational hubs creation are revealed.

Keywords: higher education, administrative reforms, governance, digitization, financial freedom, academic independence, organization

Kirish

Bugungi kunda ta'lim sohasini tashkil etish va boshqarish masalasi mamlakatimizda tahlil, tanqid va isloh qilinayotgan asosiy yo'nalishlardan biridir. Sababi amalga oshiri-

layotgan barcha ma'muriy islohotlarni to'g'ri olib borish birinchi navbatda oliy ta'limni tashkil etish bilan uzviy bog'liqdir.

So'nggi yillarda mamlakatimizda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ilmiy salohi-

yatni rivojlantirish, shuningdek, ilg'or xorijiy tajribaga asoslangan ta'limni tashkil etish va boshqarishning zamonaviy shakl va texnologiyalarini joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi.

Davlatimiz rahbari Sh.M. Mirziyoyev (2020) o'z chiqishlarida ta'lim masalasiga bir necha bor jamoatchilik e'tiborini qaratib: "Ilm-fan, ta'lim va tarbiya taraqqiyotning asosi, mamlakat va xalq qudratini oshiruvchi kuch ekanligi barchamizga ayon. Ertangi kun, Vatan kelajagi ta'lim tizimi va farzandlarimiz bugun olayotgan tarbiya va ta'lim tizimi bilan uzviy bog'liqdir, hozirgi kunda davlat oldida shunday muhim vazifa turibdiki, mamlakatda ta'lim va ilm-fanni rivojlantirishga asoslangan "uchinchi Uyg'onish" protsessini rag'batlantirish lozim", – deb asosli ta'kidlagan edi.

O'zbekiston Respublikasi aholi jon boshiga o'rtacha daromadga ega mamlakatlar guruhining yuqori qismiga o'tishni rejalashtirmoqda, buning uchun mamlakat oliy ta'lim tizimini to'g'ri yo'lga qo'yish orqali o'z iqtisodiyotini yuqori qo'shimcha qiymatga ega xizmatlar va mahsulotlar bo'yicha raqobatbardosh ustunliklarga ega sanoatlashgan iqtisodiyotga aylantirishi kerak.

Tadqiqot doirasida barcha huquqiy fanlar uchun muhim bo'lgan ilmiylik, xolislik, tizimlilik, determinizm prinsiplari, xronologik uslub, statistik, qiyosiy tahlil, formal-yuridik, induksiya, deduksiya va boshqa ilmiy metodlar qo'llandi.

Asosiy qism

Oliy ta'lim tashkilotlaridagi o'quv jarayoni nafaqat kasbiy ko'nikmalarni, balki kelajakda oliy ta'limdan keyingi o'qishni davom ettirishga imkon beradigan ilmiy asosni ham kafolatlaydi. Zamonaviy ta'lim tendensiyalari ma'lum bir sohada mutaxassislar tayyorlash uchun yangi shart-sharoitlarni talab qiladi. Yangi bilimlarni yarata oladigan, shuningdek, ma'lum bir kasbiy sohadagi yangiliklarni moslashtira oladigan xodimlar mehnat bozorida talabga aylanadi. Bugungi kunda

raqobatbardosh ta'lim muhitini rivojlantirish mamlakat uchun muhim ahamiyat kasb etmoqda, bu esa oliy o'quv yurtlarining rivojlanishini rag'batlantirishni, shuningdek, ular tomonidan yuqori sifatli ta'lim xizmatlarini ko'rsatishni kafolatlaydi.

Bugungi kunda olib borilayotgan ma'muriy-huquqiy islohotlar doirasida ta'lim sohasini tartibga solish va boshqarishdagi davlat-huquqiy doktrinani barcha darajalarda qayta ko'rib chiqish zarurati mavjud bo'lib, mamlakatda huquqiy davlatchilikni rivojlantirish va takomillashtirish yo'nalishida davlat boshqaruvi amaliyotining yangi vazifalar o'rtasidagi tafovutini yuzaga keltirmoqda.

Davlatda keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda, bu ham ta'lim tizimiga, ham ushbu islohotlarni amalga oshirish uchun asos bo'lgan mazkur sohaning qonunchilik bazasiga ta'sir qiladi. Tartibga solishning har qanday jihatiga ta'sir ko'rsatadigan qonunchilik bazasi davlat milliy siyosatining timsolidir.

Oliy ta'lim tashkilotlarining huquqiy maqomi va faoliyatini tashkil etish asoslariga qiziqish ijtimoiy sohada olib borilayotgan doimiy islohot jarayonlari bilan bog'liq. Ta'limning sifat o'zgarishlari nafaqat oliy o'quv yurtlarini davlat tomonidan tartibga solish va boshqarish kamchiliklari va shartlarida, balki oliy ta'lim tashkilotlarining huquqiy maqomida ham namoyon bo'ladi.

Oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligini oshirish, davlat oliy ta'lim tashkilotlarining akademik mustaqilligini ta'minlash, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash masalalarini mustaqil hal etish, boshqaruvning o'ziga xos jihatlari, ta'lim tashkilotlariga davlat organlari tomonidan yer ajratishdan boshlab litsenziya va ruxsat berish, attestatsiya va akkreditatsiyadan o'tkazish bilan bog'liq jarayonlarda ommaviy munosabatlarda ma'muriy huquqning mustaqil subyekti sifatida ishtirok etishini yaxshilashga zamin yaratadi.

Bugungi kunda biz tadqiq etayotgan sohaning ommaviy munosabatlarda ma'muriy

huquqning alohida subyekti sifatida ko'rilishi, davlat organlari bilan munosabatlarda tashkilot nomidan individ sifatida ishtirok etishida xorijiy davlatlarning ta'lim sohasidagi amaliyotini o'rganganimizda, xorijiy davlatlarda ma'muriy huquq subyekti sifatida ishtirok etishida bir yoki ikkita qonun normalari bilan tartibga solinganini ko'rish mumkin.

Mamlakatimizda esa bu borada OTTning ma'muriy-huquqiy jihatdan davlat bilan munosabatlarni tartibga soladigan 1991–2024-yillar davomida lex.uz milliy qonunchilik bazasini tahlil etish asnosida ta'lim sohasini tashkil etish va boshqarishga oid bo'lgan 1056 taga yaqin huquqiy hujjatlar mavjud ekanligi, huquqiy jihatdan tartibga solinishining o'zi ham to'liq byurokratik tizimni saqlab qolayotganini aks ettiradi.

Bu hujjatlarni klassifikatorga bo'lganimizda, ta'lim tizimini boshqarish 136 ta, ta'lim tashkilotlarini attestatsiyadan va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish 10 ta, davlat ta'lim standartlari va talablari hamda ta'lim jarayoni 41 ta, davlat ta'lim muassasalari va tashkilotlari 59 ta, nodavlat ta'lim tashkilotlari 9 ta, xorijiy mamlakatlarning ta'lim muassasalari va tashkilotlari 6 ta, pedagoglarning va ta'lim tashkilotlari boshqa xodimlarining huquqiy maqomi 12 ta, ta'lim muassasalariga qabul qilish, o'qishni ko'chirish, o'qishdan chetlashtirish va qayta tiklash 22 ta, chet ellik fuqarolarni ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish 6 ta, fuqarolarni chet elga o'qishga yuborish 2 ta, ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarini ijtimoiy himoya qilish 15 ta, ta'tillar 6 ta, amaliyot va stajirovka 8 ta, olimpiada-tanlovlar 5 ta, malaka oshirish-qayta tayyorlash 72 ta, ta'lim muassasalari haqida namunaviy nizomlar 13, ta'lim muassasalarini moliyalashtirish, moddiy texnika ta'minoti va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash 91, oliy ta'lim (bakalavriat va magistratura) 325, oliy ta'limdan keyingi ta'lim (aspirantura, adyunktura, doktorantura va tadqiqotchilik) 25 ta, nodavlat ta'lim muassasalari (xususiy, jamoat birlashmalari, diniy va boshqa tash-

kilotlarning ta'lim muassasalari) faoliyatini litsenziyalash 22 ta, ta'lim to'g'risidagi hujjatlar 11 ta, davlat grantlari, ijtimoiy himoyaga muhtoj bo'lgan fuqarolarning ta'lim olishi 13 ta, to'lov-kontrakt asosida ta'lim olish 31 ta, talaba va o'quvchilarni moddiy-maishiy jihatdan ta'minlash 15 ta hamda darsliklar, o'quv qo'llanmalar va o'quv qurollari ta'lim sohasiga oid 41 ta hujjat mavjud.

To'g'ri, qayd etilgan bu raqam ichidagi bir qator huquqiy hujjatlar o'z kuchini yo'qotgan bo'lsa-da, sohaga oid normativ hujjatlarning bu darajada ko'pligi ta'lim sohasini tartibga solish va boshqarishda bir qator qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Shu bilan birga, amalda bo'lgan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda sohani tartibga soluvchi vazirlik va tashkilotlarning nomi va funksiyalari ma'muriy islohotlar asosida qayta nomlangan hamda taqsimlangan bo'lsa-da, qonunda bular o'z ifodasini topmagan.

Ta'lim sohasini tartibga solish yuzasidan o'tkazilgan so'rovnomada ishtirokchilarning 39,1 foizi barcha oliy ta'lim sohasidagi hujjatlarni tizimli tahlil qilib, optimallashtirish va yagona hujjat shaklida ishlab chiqish orqali muammolarni bartaraf etish mumkinligini ko'rsatishgan.

Shu sababli tarqoq bo'lgan ta'lim sohasidagi huquqiy hujjatlarni optimallashtirib, bir butun ta'lim sohasini boshqarish va tashkil etishga qaratilgan yaxlit **Ta'lim kodeksini** ishlab chiqish lozim.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasini tartibga soluvchi qonunchilik bazasining shakllanishi va rivojlanishini olim B. Qodirov (2019) shartli ravishda ikki bosqichga bo'lib, "birinchi bosqichda XX asr boshidan mustaqillik yillarigacha va ikkinchi bosqichni mustaqillik davridan 2019-yilgacha bo'lgan muddatda oliy ta'limni modernizatsiya qilish" masalalarini yoritgan. Bizning fikrimizcha, bu davrlashtirish hozirgi zamon talablariga to'g'ri kelmaydi, olim tomonidan birinchi davrda asosan mafkuraviy bo'ysunuvdagi oliy ta'limni boshqarish ko'rsatilgan.

Biz esa bu davrni shunchaki rivojlanish tarixi sifatida e'tirof etib, oldingi paragrafimizda mustaqillikkacha bo'lgan davrda oliy ta'lim tashkilotlari partiyaning mafkuraviy dastagi bo'lganini ko'rib chiqqan edik. Shu sababli biz qonunchilikning rivojlanish davrlarini shartli ravishda uchta bosqichga bo'lib, ularning har biri O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasida mustahkamlangan "Har kim ta'lim olish huquqiga ega. Davlat uzluksiz ta'lim tizimi, uning har xil turlari va shakllari, davlat va nodavlat ta'lim tashkilotlari rivojlanishini ta'minlaydi" va 51-moddada o'z ifodasini topgan "Fuqarolar davlat ta'lim tashkilotlarida tanlov asosida davlat hisobidan oliy ma'lumot olishga haqli. Oliy ta'lim tashkilotlari qonunga muvofiq akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqiga ega" normalarini o'zida mujassam etgan qoida asosida ko'rib chiqamiz.

Asosiy qonunda qayd etilgan mazkur normalar ta'lim sohasidagi qabul qilingan qonun va qonunosti hujjatlari uchun etalon bo'lishi hamda amaliyot ham shu asosda shakllanishi darkor.

Oliy ta'lim sohasini tashkil etish va boshqarishning birinchi bosqichini shartli ravishda 1991–1996-yillar etib belgilasak to'g'ri bo'ladi, bizning fikrimizcha. Sababi mustaqillikka erishgach rejali iqtisodiyotga asoslangan davlat qurilishida tizimni jiddiy qayta qurish zarurati paydo bo'ldi.

Birinchi qadam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1991-yil 17-sentabrdagi PF-260-sonli farmoniga asosan mamlakat hududidagi barcha turdagi ta'lim tashkilotlari partiyadan xoli etilib, ularda partiya tuzilmalari tuzilishi qat'iy taqiqlanishi oliy ta'limning rivojlanishining o'ziga xos yo'nalishini belgilab berdi.

Vazirlar Mahkamasining 1991-yil 30-dekabrdagi "Oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarini, hunar texnika bilim yurtlarini, ilmiy-tadqiqot tashkilotlarini va sog'liqni saqlash obyektlarini O'zbekiston Respub-

likasi yurisdiksiyasiga o'tkazish haqida"gi 318-sonli qarori bilan ittifoq vazirliklari va idoralari tasarrufida bo'lgan ta'lim va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari hamda sog'liqni saqlash obyektlari respublika vazirliklari va idoralari tasarrufiga o'tkazildi.

Oliy ta'lim sohasini takomillashtirish, yuqori malakali mutaxassislar va ilmiy kadrlar tayyorlashni yaxshilash, respublikaning barcha hududlarida oliy ta'lim tizimiga bo'lgan ehtiyojni bir tekisda ta'minlash maqsadida 1992-yil 28-fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 356-son farmoni qabul qilinishi natijasida bir qator yangi OTT tashkil etildi.

Shundan so'ng 1991-yildan 1996-yilgacha oliy ta'lim sohasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi. Bu davrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat va jamiyat boshqaruvi akademiyasidan tortib bir qator OTT yangidan tashkil etilib, bu davrda 58 ta oliy o'quv yurti, shulardan 16 ta universitet va 42 ta institut faoliyat olib borgan.

"Ta'lim olish huquqi universal va mintaqaviy xalqaro hujjatlarda mustahkamlangan inson huquqlaridan biridir" (Tursunova, 2022). Mazkur huquqni amalga oshirish uchun, masalan, bu davrda oliy ta'lim sohasini tashkil etish uchun mamlakat BMTning 1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 26-moddasidagi "...texnik va hunar ta'limi hammaning qurbi yetadigan darajada bo'lishi, oliy ta'lim esa har kimning qobiliyatiga asosan hamma uchun yetarli imkoniyat doirasida bo'lmog'i kerak" (UN, 1948) degan xalqaro prinsipga amal qilgan holda tashkil etishga va huquqiy hujjatlarni qabul qilishga harakat qildi.

Oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tartibga soluvchi ilk hujjatlardan biri 1992-yil 2-iyulda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (birinchi tahrirdagi) bo'lib, unda OTTni boshqarish va tashkil etish borasidagi normalar aks ettirildi.

Xususan, birinchi tahrirdagi qonunning 19-moddasida ta'lim tizimini boshqarish davlat-ijtimoiy xususiyatiga egadir, deb belgilangan edi, ya'ni davlat oliy ta'lim sohasini tartibga solishda aksariyat vakolatlarni ta'lim dargohiga berish nazarda tutilgan. Bu norma keyinchalik 1997-yildagi (eski tahrirdagi) va 2020-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunlarda aks ettirilmagan.

Shuningdek, 1992-yildagi birinchi tahrirdagi qonunda oliy ta'lim tashkilotlarini boshqarishda davlat hokimiyatining oliy va mahalliy idoralari tomonidan vakolat berilgan maxsus davlat idoralari belgilangan talablar va me'yorlar bajarilishini ta'minlashi, davlat tasarrufidagi ta'lim muassasalarini boshqarish huquqiy hujjatlar va OTTning Ustaviga muvofiq amalga oshirilishi, davlatga qarashli OTTni boshqarish professor-o'qituvchilar va jamoatchilik vakillari ishtirokida amalga oshirilishi, ta'lim masalalari bo'yicha hududiy kengashlar faoliyat ko'rsatishi, nodavlat ta'lim muassasalari Vazirlar Mahkamasidan ruxsat (litsenziya) olganlaridan keyingina ta'lim berish bilan shug'ullanish huquqiga ega bo'lishi, ta'lim muassasalarini tashkil etish, ularni qaytadan tuzish va tugatish tartibini belgilash, ular to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash, ta'lim muassasalari o'zaro bitim tuzishga, o'quv-tarbiya komplekslari va o'quv ilmiy-ishlab chiqarish birlashmalari (uyushmalari)ni tashkil etishga, hududiy o'quv-ishlab chiqarish birlashmalari va uyushmalari tarkibiga kirishi belgilandi.

Bu qonun qabul qilingandan so'ng oliy ta'lim sohasiga daxldor bo'lgan DTSni ishlab chiqish va joriy etish, yangi usuldagi reyting va talabalikka qabul qilishga test tizimlari va sohani qonunchilik bilan nazorat qilish qoidalari ishlab chiqildi. Y.N. Paramonova va A.A. Galushkinning (2013) fikricha, "ta'lim sohasidagi nazorat nazorat olib boruvchi ijro etuvchi hokimiyat vakolatli organlarining faoliyati turi bo'lib, ular ta'lim muassasalari

va tashkilotlari o'z faoliyatida qonun hujjatlari va ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlariga, shu jumladan, qisman davlat ta'lim standartlari, bitiruvchilarni tayyorlash sifati va litsenziyalashning talab va shartlariga rioya etishi ustidan kuzatuv olib boradi hamda baholaydi" deb ta'kidlagan. Bu davrda ta'lim sohasidagi alohida davlat nazorati huquqiy hujjatlar bilan tashkil etish uchun zamin yaratdi.

Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 14-iyuldagi "O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim sifatini yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 283-son qarori bilan OTT professor-o'qituvchilarining oylik ish haqlari, bir pedagog uchun to'g'ri keladigan talabalar soni, o'quv soatlari hamda abituriyentlar bilimining test tizimi va reyting asosida baholash joriy etildi. 1992–1993-yillarda mamlakat oliy o'quv yurtlariga qabul test natijalari asosida eksperimental ravishda qo'llanib, talabalarni shartnoma asosida test sinovlari natijalariga ko'ra qabul qilish bo'yicha vazifalar belgilab berildi, natijada oliy ta'lim tashkilotlariga talabalikka qabul qilishda abituriyentlarni test usulida tanlash sohasida yagona davlat siyosatini ta'minlash maqsadida va bugungi kunda amaliyotda mavjud bo'lgan OTT kirish imtihonlarini qabul qiladigan test markazini tashkil etish haqidagi Vazirlar Mahkamasining 1994-yil 14-maydagi 258-sonli qarori qabul qilindi.

Davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish, tegishli huquqiy hujjatlariga amal qilayotganini o'rganish uchun OTTni attestatsiyadan va ro'yxatdan o'tkazish, davlat ta'lim muassasalarini tashkil etish, qayta tashkil etish va tugatish tartibi hamda davlat ta'lim muassasalari pedagog xodimlarini attestatsiyadan o'tkazish to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash to'g'risidagi Vazirlar Mahkamasining 1993-yil 12-avgustdagi 406-sonli qarori qabul qilinib, ta'lim to'g'risidagi normativ hujjatlar tizimlashtirildi.

Oliy ta'lim sohasini tashkil etishga oid yuqorida qayd etilgan normalardan asosiy maq-

sad oliy ta'lim sifatini oshirish, OTT xodimlarining ilmiy-pedagogik faoliyati uchun qulay sharoit yaratish hisoblangan. Shu maqsadni ta'minlash uchun O'zbekiston yoshlarini chet mamlakatlarga o'qishga yuborish to'g'risidagi Vazirlar Mahkamasining 1992-yil 20-iyuldagi 334-sonli qarori qabul qilinib, o'tish davrida tarmoqlarni yuqori malakali kadrlar bilan ta'minlash, fan va ta'lim sohaslarida o'zaro munosabatlarni rag'batlantirish, yoshlarning dunyoqarashini kengaytirishga zamin yaratildi.

A.I. Rakitovning (2018) fikri bilan aytganda, "fan va oliy ta'lim iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun muhim manba" bo'lib xizmat qildi.

Birinchi bosqichda davlat oliy ta'limni tartibga solish ehtiyojlarini eng kichik tafsilotlarigacha, balki o'qitish shakllari, usullari va siyosatini ham belgilab berdi.

Ta'lim sohasidagi davlat siyosatiga asos bo'lgan asosiy tamoyillar 1992-yilda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasida qayd etilgan edi. Bizning fikrimizcha, yuqorida tahlil qilingan birinchi bosqichdagi qonunchilik normalarining bir qator yutuqli jihatlari keyinchalik 1997-yildagi eski tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun bilan quyidagi o'zgarishlarga duch kelgan deb xulosa qilish mumkin:

- davlat ta'lim tizimining ilmiyligi va dunyoviyligi haqida gap ketganda, bu yerda ta'limning dunyoviylik tabiati bilan yuqori ma'lumotli kadrlarni tayyorlashi kerak bo'lgan davlat ta'lim tizimining ilmiy yo'nalishini normativ jihatdan birlashtirishni ta'kidlash muhimdir, keyinchalik ilmiylik masalasi normativ bazadan chiqarib tashlandi va bu ta'lim rivojlanishining barcha bosqichlarining salbiy o'zgarishiga olib keldi;

- ta'lim, ma'naviy va jismoniy tarbiya dasturlarini tanlashga yagona va tabaqalashtirilgan yondashuv turli ijtimoiy guruhlar, sinflar uchun ularning qobiliyatlarini hisobga olgan holda turli o'quv sharoitlari yaratilishini nazarda tutar edi;

- ta'limni ijtimoiy boshqarishning olib tashlanishi OTTning mustaqilligiga putur yetkazib, davlat va u vakolat bergan organlar tomonidan umumiy rahbarlik bilan mutlaq boshqaruvni tashkil etishga olib keldi.

Oliy ta'lim tashkilotlarini boshqarish va tashkil etish borasidagi qonunchilik rivojlanishining ikkinchi bosqichini 1997–2017-yillar deb qayd etamiz. Birinchi bosqichda qonunchilik rivojlanishi uchun tamal toshi qo'yilgan bo'lsa, bu davrning asosiy jihati huquqiy hujjatlarning takomillashtirilishi va ta'lim sohasining o'zgacha rivojlanish bosqichi bo'ldi.

Oliy ta'lim sohasini tashkil etish va boshqarishda normativ hujjatlar alohida ahamiyatga ega. I. Jo'rayevning ta'biri bilan aytganda, "Har qanday mamlakatning ta'lim tizimidagi sifat ikki jihatga ega: tartibga solish va bozor munosabatlari jarayonidagi ta'lim. Me'yoriy sifat iste'molchilarning ta'limga bo'lgan minimal ehtiyojlarini qondirish qobiliyatini belgilaydigan ta'lim xizmatlari xususiyatlarining rasmiy to'plamidir" (Djurayev, 2021).

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A. Karimovning (1998) Oliy Majlisning IX sessiyasida so'zlagan "Ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlarga qaramay, bir qator kamchiliklar saqlanib qoldi: umuman ta'lim tizimi jamiyatda amalga oshirilayotgan demokratik o'zgarishlarga, shuningdek, bozor islohotlari talablariga javob bermadi; tizim, fan va ishlab chiqarish o'rtasida yaxlit mexanizm o'rnatilmadi; bugungi oliy ta'lim olish tizimining zaif tomonlaridan biri oliy o'quv yurtlarida tayyorlanayotgan talabalarni oldindan aniqlangan fan va texnika, iqtisodiyot, umuman olganda, hayot talablariga bog'lamaganmiz; oliy ta'lim sohasida xalqaro talablar va andozalar asosida DTSni ishlab chiqmaganmiz; bugun oliy o'quv yurtlarining diplom bilan hayotga kirayotganlarning ishini tashkil qilish, ma'muriy sohalarda marketing va menejment boshqaruv tomonlari alohida e'tibor talab qiladi" nutqi oliy ta'lim sohasidagi ikkinchi bosqichni boshlab berdi

hamda tub o'zgarishlarning boshlang'ich nuqtasi 1997-yildagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilinishi bilan boshlandi. Bu esa ta'lim tizimini tarkibiy qayta qurish va uning yangilanishiga olib keldi, birinchi navbatda esa milliy ta'lim siyosatiga asos bo'lgan tamoyillar o'zgartirildi.

Avvalo "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning (1997-y.) 25-moddasida ta'lim tizimini boshqarish sohasidagi yagona siyosatni Vazirlar Mahkamasi olib borishi belgilandi. Avvalgi tahrirdagi qonunda (1992-y.) yagona davlat siyosatini qaysi organ olib borishi belgilanmagan edi (Boqiyev, 2024). Shuningdek, Vazirlar Mahkamasiga ta'lim sohasidagi davlat boshqaruvi organlariga rahbarlik qilish; ta'lim muassasalarini tashkil etish, qayta tashkil etish va tugatish tartibini belgilash; ta'lim muassasalarini akkreditatsiyadan va attestatsiyadan o'tkazish tartibini belgilash kabi vakolatlar berildi.

Shu bilan birga, qonunning 26-moddasida ta'limni boshqarishdagi vakolatli organlar tomonidan ta'lim tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirish va umumiy rahbarlik qilish, 27-moddasida mahalliy davlat hokimiyati organlari o'z hududlaridagi OTTni moliyalash miqdor va imtiyozlarini belgilash va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish ehtiyojlariga muvofiqligini ta'minlash kabi tashkil etish va boshqarishning o'ziga xos yangi jihatlari belgilandi.

Binobarin, oliy ta'lim har qanday davlatning iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, qonunchilik bazasi muayyan normalarni joriy etish yoki bekor qilish natijasida yuzaga keladigan oqibatlarni hisobga olgan holda hozirgi tendensiyalar asosida shakllantirilishi kerak (Elmurodov, 2023).

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonun asosida "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilindi, u qonunga muvofiq oliy ta'lim sohasida tashkil etish va boshqarishni isloh qilishning va ushbu islohotlarni bir necha bosqichda amalga oshirishni o'z ichiga oldi:

1. 1997–2001-yillarda mavjud kadrlar tayyorlash tizimining ijobiy salohiyatini saqlab qolish asosida ushbu tizimni isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, kadrlar jihatidan, ilmiy-uslubiy, moliyaviy-moddiy shart-sharoitlar yaratish lozim edi. Ta'kidlash joizki, ushbu bosqichda ta'lim va kadrlar tayyorlashga budjetdan tashqari mablag'lar jalb etishning mexanizmlarini takomillashtirish, davlat OTT bilan bir qatorda nodavlat OTTni rivojlantirishni o'z ichiga olgan raqobatga asoslangan muhitni vujudga keltirish, ta'lim sohasiga chet el investitsiyalarini jalb etish bazasi tayyorlandi, shuning uchun ushbu bosqichda "Ta'lim to'g'risida"gi (1997-y.) Qonunga muvofiq ta'lim tizimi mazmuni tubdan yangilandi. Ya'ni ushbu bosqich kelajakda dasturda belgilangan islohotlarni amalga oshirishga tayyorgarlik bo'ldi.

2. 2001–2017-yillarda asosiy e'tibor "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ni bajarishga qaratildi. Bu bosqichda OTTning moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlashni davom ettirish, elita oliy ta'lim tashkilotlarini qaror toptirish va rivojlantirish mustaqil faoliyat yuritishi, o'zini o'zi boshqarishi shakllarini mustahkamlash va natijada ta'lim xizmat ko'rsatish bozorini shakllantirish mexanizmlarini to'liq ishga solish maqsad qilindi.

Mazkur maqsadlarni amalga oshirish uchun bir qator, ya'ni ikki bosqichli fundamental va amaliy bilim beradigan bakalavriat va magistratura oliy ta'limi, talabalarni qabul qilish davlat grantlari va pulli-shartnomaviy asosda amalga oshirilishi, oliy ta'lim muassasalari boshqaruvini takomillashtirish, bu muassasalarning mustaqilligini kuchaytirish, muassislar, vasiylik kengashlari, jamoat nazorat kengashlari shaklidagi jamoat boshqaruvini joriy etish bo'yicha bir qator normativ hujjatlar qabul qilindi (Sharpe, 2013).

Xususan, Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 5-yanvardagi "Uzluksiz ta'lim tizimini darsliklar va o'quv adabiyotlari bilan ta'minlashni takomillashtirish to'g'risida"gi

4-son qarori bilan yangi turdagi o'quv dasturlari, darslik va o'quv qo'llanmalarni yaratish hamda shu dasturlar asosida ta'lim olgan mutaxassislarni boshqaruv sohasiga tayyorlash uchun zamin yaratildi.

Ta'lim xizmatlari ko'rsatish bozorini shakllantirishni hamda kadrlar tayyorlash sohasida marketingni jadallashtirish bo'yicha Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 28-yanvardagi 48-son qarori bilan davlat ta'lim grantlari davlat buyurtmasi asosida oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash uchun davlat va nodavlat OTTga har yili ajratilishi shuningdek, davlat grantlarni olish uchun tanlov o'tkazish tartibi va marketing xizmatlarini yo'lga qo'yish amalga oshirildi (Xojayev, 2021).

Oliy ta'lim tashkilotlarini boshqarishga munosib nomzodlarni tanlash, ta'limdagi o'quv-tarbiya jarayoni va ilmiy-uslubiy ishlarni tashkil etish ishlari holatini baholash uchun oliy o'quv yurtlari rektorlarini davlat attestatsiyasidan o'tkazish haqida Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 16-avgustdagi 325-sonli qarori qabul qilinib, rektorlarning o'zi rahbarlik qilayotgan oliy ta'lim muassasida ta'limni tashkil etishda ularning o'rni va boshqa holatlarni xolisona baholash maqsadida o'tkazilishi belgilandi.

Islahotlarning davomi sifatida oliy ta'lim tashkilotlarida tahsil oluvchi talabalarni qo'llab-quvvatlash uchun 2001-yil 26-iyuldagi Vazirlar Mahkamasining 318-sonli qaroriga binoan, 2001/2002 o'quv yilidan boshlab to'lov-kontrakt asosida o'qish uchun tijorat banklari tomonidan ta'lim kreditlari berish amaliyoti ham joriy etildi.

Oliy ta'lim tashkilotlarida o'quv jarayonini tashkil etish, ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklarini belgilab beradigan hujjatlardan biri – Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 16-avgustdagi "Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 343-son qarori qabul qilindi. Mazkur qaror oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlat ta'lim standartlari toifalari; oliy ta'lim tashkilotlarining faoliyatini tartibga soluvchi norma-

tiv-huquqiy hujjatlar hamda mexanizmini belgiladi. Shuningdek, oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari klassifikatori tasdiqlandi hamda bu vaqtga kelib OTTda ta'lim 131 ta yo'nalish bo'yicha bakalavr va 664 ta mutaxassislik bo'yicha magistr darajasida olib borilishi yo'lga qo'yildi.

Ma'lumki, 1997-yildagi eski tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning 14-moddasida oliy ta'lim yuqori malakali mutaxassislarni universitetlar, akademiyalar, institutlar va oliy maktabning boshqa ta'lim muassasalari ko'rinishidagi kamida to'rt yillik bakalavriat va ikki yillik magistratura bosqichida tayyorlashi nazarda tutilgan edi. Mazkur normani aniqlashtirish maqsadida Adliya vazirligi tomonidan 2003-yil 22-fevralda 1222-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan Oliy ta'lim vazirining 2003-yil 9-yanvardagi 9-sonli buyrug'i asosida nizom qabul qilinib, unda oliy ta'limning maqsadi va vazifalarini, oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va boshqarish tartibi, uni moliyalashtirish va mol-mulkleri, faoliyat yurituvchi xodimlarning maqomi, vazirlik hamda idoralar bilan o'zaro aloqasi va boshqa masalalarga yechim berildi.

Bugungi kunda ham amalda bo'lgan mazkur buyruq bir necha marotaba o'zgarishlar kiritilishiga qaramasdan hozirgi voqelikni aks ettirmasligi, jahon tajribasiga ko'ra oliy ta'lim tashkilotlari moliyaviy va akademik jihatdan mustaqil ekanligi, shuningdek, sohaga mas'ul vazirlik oliy ta'limni boshqarish yoki tashkil etishi emas, faqatgina faoliyatni muvofiqlashtirib turishini nazarda tutadi (Salmi, 2001). Shu sababli mazkur nizomni qayta ishlash va biz yuqorida taklif bergan ta'lim kodeksini ishlab chiqish orqali uning ichiga alohida bob sifatida kiritish lozim bo'ladi.

Ushbu nizom qabul qilinishi natijasida oliy ta'limning sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqilishiga va O'zbekistonda xorijiy mamlakatlarning OTTlari ochilishiga zamin yaratildi. Jumladan, Toshkent shahridagi Britaniya xalqaro Vestminster universiteti, Singapur menejmentni rivojlantirish instituti,

Turin politexnika universiteti, G.V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot akademiyasi kabi oliy o'quv yurtlari ochilib, jahon hamjamiyatida "ta'limning o'zbek modeli" sifatida e'tirof etildi (Ulrich, 1985).

Oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va boshqarishning ma'muriy-huquqiy jihatlarini tartibga solishda birinchi navbatda uning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va shundan keyin natija kutish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu maqsadda Vazirlar Mahkamasi-ning 2009-yil 20-avgustdagi "Respublika oliy ta'lim muassasalarini moliyaviy jihatdan yanada mustahkamlash choralari to'g'risida"gi 237-son qarori qabul qilindi.

Unga asosan, OTTning moddiy-texnik bazasini rivojlantirish va moliyaviy ahvolini mustahkamlash, budjetdan tashqari mablag'larini oliy o'quv yurtlarini modernizatsiya qilish uchun qoldirish va ko'paytirish nazarda tutilib, bu mablag'larning oqilona sarflanishini nazorat qilish Nazorat-taftish bosh boshqarmasiga yuklatildi.

Shu bilan birga, oliy ta'lim sohasida xorijiy mamlakatlarning ham grantlarini jalb qilish va shu orqali talabalar almashinuv tizimini joriy etish, talabalarni xorijga yuborish ishlari yo'lga qo'yildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 20-maydagi 1533-sonli qarori bilan 2011–2016-yillarda OTTning moddiy bazasini yaxshilash va malakali kadrlarni tayyorlash belgilandi.

Umuman, biz tadqiq etayotgan bu bosqichda oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish va boshqarish sohasida bir qator normativ hujjatlar qabul qilinib, nodavlat OTT tashkil etishga, o'zini o'zi boshqarishning dastlabki ko'rinishi, OTTni moliyalashtirishda grant mablag'laridan ham foydalanish uchun zamin yaratildi.

O'zbekistonda oliy ta'lim sohasini boshqarish va tashkil etish borasidagi qonunchilik rivojlanishining uchinchi bosqichini 2017-yildan hozirgi vaqtgacha deb qayd etamiz. Ikkinchi bosqich huquqiy hujjatlar-ning takomillashtirilishi va ta'lim sohasining

o'zgacha rivojlanish bosqichi bo'lgan bo'lsa, uchinchi bosqich kredit-modul tizimini takomillashtirish, oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish, boshqarish, nazorat qilish, muvofiq-lashtirish, litsenziyalash, akademik va moliyaviy mustaqillikni taqdim etish, oliy ta'lim sohasini jahon andozalariga javob beradigan darajaga olib chiqish, oliy ta'lim tashkilotlari transformatsiyasini boshlash davri bo'lib, bu bosqich kundan kunga yangi sifat darajasiga ko'tarilmoqda.

Mazkur bosqichda oliy ta'lim sohasining rivojlanish harakatini va taraqqiyotini belgilab bergan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni bilan 2017–2021-yillarga mo'ljallangan beshta ustuvor yo'nalish bo'yicha Harakatlar strategiyasi hamda 2022-yil 28-yanvardagi 60-sonli farmoni va shu asosda qabul qilingan qonun va qonunosti hujjatlari hisoblanadi.

Jumladan, 2017–2021-yillarga mo'ljallangan beshta ustuvor yo'nalish bo'yicha Harakatlar strategiyasining 4.4-bandida sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, ta'lim tashkilotlarini qurish, rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarini bosqichma-bosqich ko'paytirish masalalari ko'rsatildi.

Dastlab O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-son qarori bilan oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, har bir OTT turdosh xalqaro oliy o'quv yurtlari bilan aloqalarni yo'lga qo'yishi uchun Oliy ta'lim tizimini 2017–2021-yillarga mo'ljallangan kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlandi.

Mazkur dasturga asosan, qayd etilgan

davrdagi qabul parametrlarini 18 foizgacha oshirish, 350 nafardan ortiq xorijlik olimlarni o'quv jarayonlariga jalb etish, mehnatiga haq to'lashda xodimlarning kasb mahoratini inobatga olib ustama haq to'lash soliq imtiyozlarini taqdim etish orqali barcha hududlar va tarmoqlarni strategik jihatdan kompleks rivojlantirish masalalarini hal qilish borasida oliy ta'lim tizimi ishtirokini kengaytirish yo'lidagi yana bir muhim amaliy qadamdir (Karsten, 2008).

Uchinchi bosqichda yoshlarning oliy ta'lim bo'yicha qamrovini kengaytirish maqsadida nodavlat OTTni tashkil etish va ular faoliyatini qo'llab-quvvatlashga ahamiyat berildi. Xususan, davlat va nodavlat ta'lim tashkilotlari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini yaratish orqali sifatli ta'lim olishga bo'lgan huquqni ro'yobga chiqarish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-sentabrdagi "Nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3276-son qarori qabul qilinib, unga asosan, 2018-yil 1-yanvardan boshlab yuridik shaxslarga mulkchilik va tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'i nazar, nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatishni litsenziya asosida amalga oshirish tartibi joriy etildi.

Mazkur qaror ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 27-martdagi 241-son qarori bilan nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatish sohasidagi faoliyatni litsenziyalash dastlab Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasiga bugungi kunda esa VMning 2022-yil 21-fevraldagi 80-sonli qarori hamda Adliya vazirining 2023-yil 27-oktabrdagi 3467-son bilan ro'yxatdan o'tgan buyrug'iga asosan belgilangan tartibga ko'ra Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi (oliy, oliy ta'limdan keyingi ta'lim va professional ta'lim xizmatlari) olib boradi.

Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 7-iyundagi "Davlat ta'lim muassasalari hamda nodavlat ta'lim tashkilotlarini attestatsiyadan

va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi 470-son qarori bilan davlat va nodavlat ta'lim tashkilotlarini attestatsiyadan va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish tartibi belgilandi (mazkur qaror bekor qilingan).

Bunga asosan, attestatsiya va akkreditatsiya oliy ta'lim tashkilotining faoliyatini baholashda davlat nazoratining asosiy shakli hisoblanib, tashkiliy-boshqaruv faoliyatining samaradorligidan iborat. Bu ma'muriy-huquqiy munosabatda oliy ta'lim tashkilotlari ma'muriy huquqning subyekti sifatida har besh yilda bir marotaba ishtirok etadi hamda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan sertifikat beriladi.

Oliy ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini islohotlarga chambarchas tarzda olib borish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son qaroriga asosan ba'zi ta'lim yo'nalishlari uchun uch yil bo'lgan bakalavriat va kamida bir yillik magistratura tizimi tashkil etildi hamda qabul kvotalaridan tashqari xorijiy fuqarolarni test sinovlarisiz qabul qilish joriy etildi.

Oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, tizimni tubdan isloh qilish va sohada davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 11-iyuldagi "Oliy va o'rta maxsus ta'lim sohasida boshqaruvni isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5763-son Farmoni qabul qilindi. Mazkur farmonning asosiy yo'nalishlari etib sohada yuqori malakali kadrlar tayyorlash, sohada davlat ta'lim standartlariga muvofiqlikni ta'minlash, ilmiy tadqiqot ishlarini amaliyotga joriy etish orqali tijoratlashtirish belgilandi.

Mazkur farmonning ijrosini ta'minlash maqsadida davlat rahbarining 2019-yil 11-iyuldagi "Oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4391-son qarori bilan Oliy ta'lim va o'rta maxsus ta'lim vazirligi boshqaruvida o'zgarishlar

ham amalga oshirildi. Bundan tashqari, qarorga asosan, OTT rektorlari tegishli tarkibiy bo'limlarni o'zi bo'ysunuvchi vazirlik bilan kelishib tasdiqlashi, rektorlar tegishli vazir tavsiyasi bilan Prezident Administratsiyasi bilan kelishilgan holda Vazirlar Mahkamasi tomonidan, prorektorlar esa rektor tavsiyasi bilan idora rahbarlari tomonidan lavozimga tayinlanishi va lavozimidan ozod etilishi, boshqa barcha rahbarlar esa shaxsan rektor tomonidan tayinlanishi kabi qoidalar belgilandi.

Oliy ta'lim tizimini isloh qilish, ta'lim sifatini, oliy ta'lim tashkilotlaridagi ma'muriy-huquqiy munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqish, davlat va nodavlat ta'lim tashkilotlarining davlat bilan o'zaro aloqasini qayta ko'rib chiqish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabr kungi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni qabul qilindi.

Ushbu farmon bilan oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish va boshqarishning yangi qoidalarini o'z ichiga oladigan yangi qonun va qonunosti hujjatlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish belgilandi.

Konsepsiya doirasida yangi davlat va nodavlat oliy ta'lim tashkilotlarini tashkil etish bilan oliy ta'limga qamrov darajasini 50 foizdan oshirish, kamida 10 ta, shundan O'zbekiston milliy universiteti va Samarqand davlat universitetini dunyodagi top universitetlarning birinchi 500 taligiga kiritish, o'quv jarayonini kredit modul tizimiga o'tkazish, akademik va moliyaviy mustaqillikni ta'minlash, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish asosida pulli xizmatlar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llagan holda o'z ishlanmalarini startap loyihalari asosida tijoratlashtirish, ilmiy tadqiqot ishlarini dunyo miqyosiga olib chiqish belgilandi.

Shuningdek, oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish va boshqarishda to'lov-kontrakt miqdorlarini mustaqil belgilash,

oliy ta'lim tuzilmasini isloh qilish asosida "Karyera markazlari"ni tashkil etish; o'zini o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tkazish; davlatga qarashli OTTning 51 foizini saqlab qolgan holda davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish orqali korporativ boshqaruv joriy etish; oliy ta'lim tizimida boshqaruv jarayonlarini axborotlashtirish asosida optimallashtirish va davlat interaktiv xizmatlari ko'lamini kengaytirish; vasiylik kengashlari mas'uliyati va rolini oshirish; davlat va nodavlat ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini ta'sirchan instrumentlar yordamida nazorat qilib borish hamda ta'lim sifatini nazorat qilish va OTT reytingini yuritishning nodavlat tizimini yaratish qayd etildi.

Oliy ta'limni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasidagi yuqorida qayd etilgan vazifalarni amalga oshirish uchun bir qator hujjatlar qabul qilindi:

- Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 26-dekabrda "Respublika oliy ta'lim kengashini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1037-son qarori;

- Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 3-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarini bosqichma-bosqich o'zini o'zi moliyalashtirish tizimiga o'tkazish to'g'risida"gi 967-sonli qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrda "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilmfan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 6108-son Farmoni;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 24-dekabrda "Davlat oliy ta'lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 60-son qarori;

- O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 24-dekabrda "Davlat oliy ta'lim muassasalariga moliyaviy mustaqillik berish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 61-son qarori;

- Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 6-iyulda "O'zbekiston Respublikasi va xorijiy hamkor oliy ta'lim tashkilotlarining qo'shma

ta'lim dasturlari asosida ta'lim faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi 421-sonli qarori va boshqa hujjatlar shular jumlasidan.

Shuni ta'kidlash o'rinliki, biz tahlil qilayotgan 3 bosqichning dastlabki yillarida ham 1997-yildagi "Ta'lim to'g'risida"gi va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" amalda qo'llandi. Biroq ushbu normativ-huquqiy hujjatlar jahon standartlariga nisbatan ta'limni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalariga to'liq javob bermas edi. Shu sababli 2020-yil 23-sentabrda yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi. Ushbu qonun zamonaviy talablarga javob beradigan ta'lim tizimini tartibga solish mexanizmini takomillashtirdi, shuningdek, ilgari farmon va qarorlar bilan tartibga solingan islohotlarni o'z ichiga oldi.

Mamlakatning oliy ta'lim sohasida sezilarli islohotlar amalga oshirildi. Masalan, bakalavr asosida o'qishning minimal davomiyligi uch yilga (ilgari to'rt), magistr darajasi uchun bir yilga (ilgari ikki) teng bo'lgan muddat bo'lishi belgilandi. Bundan tashqari, eski tahrirdagi qonunda bakalavriyat oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha puxta bilim beradigan bosqich hisoblangan bo'lsa, yangi tahrirdagi qonunda bakalavriyat oliy ta'lim yo'nalishlaridan biri bo'yicha chuqurlashtirilgan bilim, malaka va ko'nikmalar beradigan ta'lim sifatida talqin etildi. Ko'rib turganimizdek, puxta bilimlarni shakllantirish chuqurlashtirilgan bilim, malaka va ko'nikmalar beradigan ta'lim bilan almashtirildi.

Mazkur qonun bilan oliy ta'lim tashkilotlari atamasi ham joriy etildi hamda ta'lim tashkilotlari reytingi, ta'lim tizimidagi monitoring va ta'lim sohasidagi davlat nazorati joriy etildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2021-yil 1-oktabr "O'qituvchi va murabbiylar" kuni munosabati bilan yo'llagan bayram tabrigida "Bugungi kunda oliy ta'lim tizimini yangi sifat bosqichiga ko'tarish, sohadagi mavjud

muammolarni bartaraf etish, oliygohlarimizni ta'lim va ilm-fanning yirik markazlariga aylantirish bo'yicha boshlagan katta ishlari-mizni jadal davom ettirishimiz lozim" (Mirziyoyev, 2020), – deya qayd etildi. Oliy ta'lim sohasida hozirgi kunda ham davom etayotgan islohotlarning yana bir asosi bo'lgan huquqiy hujjat yuqorida qayd etganimizdek, 2022-yil 28-yanvardagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 60-sonli farmoni bo'lib, farmonning 46–50-maqсадlari oliy ta'lim tashkilotlarining bevosita faoliyatiga daxldor bo'lib, qabul parametrlarini 2026-yilga qadar 250 mingga yetkazish, davlat OTT tegishli huquq va vakolatlarini aniq belgilash, talabalarni yotoqxona bilan ta'minlashni 60 foizdan oshirish, hududlarda nodavlat OTT sonini oshirish va boshqa masalalar qayd etilgan.

Shundan kelib chiqqan holda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 15-iyundagi "Davlat oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish jarayonlarini tashkil etish to'g'risida"gi qarori bilan davlat OTT masofaviy ta'lim shakli, magistraturaga qabul qilishda bakalavriyat diplom balli va til sertifikatini inobatga olish va imtihon o'tkazilmasligi, davlat granti bo'yicha davlat buyurtmachisi vazirlik bo'lishi, imtiyozga ega bo'lganlar qabul parametrlaridan alohida belgilanishi va boshqalar joriy etildi.

Oliy ta'lim sohasidagi ma'muriy islohotlarni yangi bosqichga olib chiqishda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-269-son Farmoni alohida ahamiyatga ega. Sababi mazkur farmon bilan davlat boshqaruvi xususan, oliy ta'lim sohasiga daxldor bo'lgan va boshqaruvini amalga oshiruvchi 3 ta (Oliy va o'rta maxsus ta'lim va Innovatsion rivojlanish vazirliklari hamda Davlat test markazi) idora 1 ta vazirlik, ya'ni Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar sifatida qayta tashkil etildi. Bu bilan oliy ta'lim tashkilotlari hamda davlat boshqa-

ruv organi o'rtasidagi munosabatlar ma'lum ma'noda optimallashtirildi.

Xulosa

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining vazifa va vakolatlari hamda tashkiliy tuzilmasini belgilovchi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 3-iyuldagi "Ma'muriy islohotlar doirasida Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 200-son qarori qabul qilindi. Shuningdek, qarorda oliy ta'lim dasturlarini Top-200 dagi OTTning dasturi asosida ko'rib chiqish, OTTni attestatsiya va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish bekor qilinib, har 4 yil-da tashqi baholash natijasi asosida kompleks davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish, maxsus davlat akkreditatsiyasini esa kadrlar tayyorlash yo'lga qo'yilayotgan ta'lim dasturlari bo'yicha o'quv jarayoni boshlanishidan oldin o'tkazish, ta'lim dasturlarini xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazish amaliyoti, davlat va nodavlat OTTning umumiy reytingini yuritish qoidalari o'z aksini topdi.

Shuningdek, ta'lim sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish, ta'lim tashkilotlari faoliyatini ilg'or xorijiy amaliyotlar asosida tashkil etish, nodavlat ta'lim tashkilotlari faoliyatini

qo'llab-quvvatlash maqsadida davlat rahbarining 2024-yil 2-fevraldagi "Ta'lim sohasidagi islohotlarni jadallashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 54-son qarori bilan "Ta'lim sohasidagi loyihalar markazi" loyiha ofisi tashkil etilib, 2024–2025-yillarda kamida 10 ta OTT faoliyatiga zamonaviy boshqaruv usullari va yuqori standartlarni joriy qilish hamda boshqalar ustuvor vazifa etib belgilandi.

Biz ko'rib chiqqan 3 bosqichda davlat va nodavlat OTT o'rtasida sog'lom raqobat muhitini yaratish, moliyaviy barqarorlik hamda akademik mustaqillik imkoniyatlari taqdim etilishi, litsenziyalash tizimlashtirilishi, davlat tomonidan oliy ta'lim boshqaruvini yagona idora ostida birlashtirish jarayonlari bilan xarakterlanadi.

Xulosa qilib aytganda, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, Prezident va Hukumatning sohaga oid qarorlaridagi vazirlik va idora nomlari hamda funksiyalarini O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda 269-sonli farmoniga asosan qayta ko'rib chiqish va moslashtirish, oliy ta'lim tashkilotlari faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik bazasini takomillashtirish hozirgi davr talabi bo'lib, u orqali yangi natijalarga erishiladi.

REFERENCES

1. Boqiyev, J. N. (2024). *O'zbekistonda raqamlashtirish sharoitida ta'lim olishning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish oliy ta'lim misolida* [Improving the organizational and legal foundations of education in the conditions of digitization in Uzbekistan is an example of higher education] (p. 48). Tashkent.
2. Djurayev, I. B. (2021). *Oliy ta'lim muassasalarida qonunchilik ijrosi ustidan prokuror nazoratini takomillashtirish* [Improvement of the prosecutor's control over the implementation of legislation in higher education institutions] (p. 43). Tashkent.
3. Elmurodov, E. Sh. (2023). *O'zbekistonning oliy ta'lim sohasidagi davlat siyosatida Yaponiya tajribasini qo'llash yo'llari* [Ways of applying the Japanese experience in Uzbekistan's state policy in the field of higher education] (p. 25). Tashknet.
4. Karimov, I. A. (1998). *Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori* [A healthy generation is the foundation of Uzbekistan's development] (pp. 10–11). Tashkent: Sharq Publ.

5. Karsten, M. (2008). Rethinking governmental licensing of higher education institutions. A Bibliometric Review based on Scopus. *European Journal of Law and Economics*, 25, 57–78. <https://doi.org/10.1007/s10657-007-9036-4>
6. Xojayev, A. S. (2021). Oliy ta'lim muassasalarini tadbirkorlik faoliyati – budjetdan tashqari mablag'larning muhim asosi sifatida [Entrepreneurial activity of higher education institutions as an important basis of extra-budgetary funds]. *Economy and Education*, 16, 205–206.
7. Mirziyoyev, Sh. M. (2020). 1-oktabr o'qituvchi va murabbiylar kuniga bayram tabrigi [Congratulations on October 1, Teachers' and Mentors' Day]. <https://uza.uz/ru/posts/vystuplenie-prezidenta-respubliki-uzbekistan-shavkata-mirziye-30-09-2020>
8. Paramonova, Y. N. & Galushkin, A. A. (2013). Nadzor v sfere obrazovaniya [Supervision in the field of education]. *History, Philosophy, Economics and Law*, 1. <http://xn--h1aoo0b.xn--p1ai/1-2013/11.pdf>
9. Qodirov, B. B. (2019). O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimida kadrlar tayyorlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish [Improving the organizational and legal basis of personnel training in the higher education system in the Republic of Uzbekistan] (pp. 23–28). Tashkent.
10. Rakitov, A.I. (2018). Sovremennyye nauka i vysshche obrazovanie v sisteme gosudarstvennoy politiki i upravleniya. Nadzor v sfere obrazovaniya [Modern Science and Higher Education in the System of Public Policy and Administration. Supervision in the Sphere of Education]. *History, Philosophy, Economics and Law*, 4, 5. Moscow.
11. Sharpe, M. E. (2013). USA Education system. *International education an encyclopedia of contemporary issues and systems* (p. 747). New York.
12. Salmi, J. (2001). Tertiary education in the 21st century. Challenges and opportunities. *Journal of the Programme on Institutional Management in Higher Education*, 13(2), 105–125.
13. Tursunova, M. U. (2022). Xalqaro huquqiy standartlar negizida O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimining tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish [Improving the organizational and legal foundations of the education system of the Republic of Uzbekistan on the basis of international legal standards] (p. 12). Tashkent.
14. UN. (1948, December). Universal Declaration of Human Rights (p. 5). New-York. https://ntjwg.uwazi.io/en/entity/pjf74qvbbee?gad_source=1&gad_campaignid=20825787022&gbraid=0AAAAAo5JmHYMmoYTTlocqtOPLjbCodCS&gclid=Cj0KCQiAoZDJBhC0ARIsAERP-F-DcK5P8QEqLPhEr2jgmAyBwnclTmk4odZLISWFJxD6egeDQz5v5jcaAmNnEALw_wcB&page=1
15. Ulrich, K. (1985). Organization and procedures for funding higher education in the Federal Republic of Germany. *Higher Education in Europe*, 10(1), 114–123. <https://doi.org/10.1080/0379772850100117>

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL MAXSUS SON

VOLUME 5 / SPECIAL ISSUE / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.SI